

Befolkningsexplosionen¹

Av Stig Blomberg, Staffan Ljungberg och Kurt Åstrand

Världens befolkningssituation

Det har kanske funnits människor på jorden i nära en halv miljon år. Antalet tycks ständigt ha ökat även om denna ökning varit långsam under större delen av historien. Tre betydande faktorer har bromsat folkökningen nämligen hunger, sjukdom och krig.

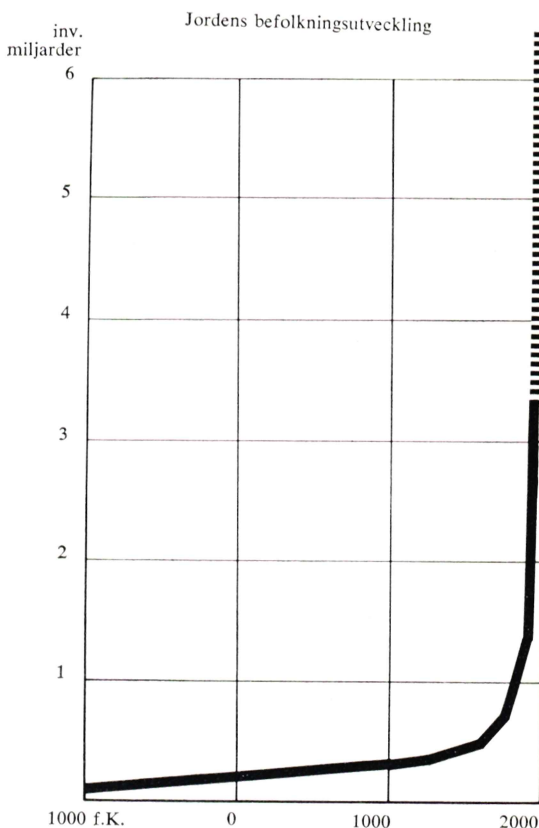
Jordens befolkning under 10 000 år

år	milj. inv.
8000 f. K.	5
5000 „	20
1000 „	100
1 e.K.	200
1650	545
1750	730
1800	900
1850	1.170
1900	1.600
1950	2.450
1960	2.970
1966	3.280
1980	4.310
2000	6.400

Folkökningen har skett allt snabbare. Fördubblingen

från	200	till	400	milj. tog	1.500 år
„	400	„	800	„ „	275 „
„	800	„	1.600	„ „	125 „
„	1.600	„	3.200	„ „	65 „
„	3.200	„	6.400	„ tar	35 „ (beräknad ökning)

¹ Seminariarbete vid Socialmedicinska institutionen, Göteborg, sept. 1966.

Den procentuella folkökningen per år var under århundradet 1650—1750 endast 0,3 %. Genomsnittet för perioden 1900—1950 var 0,9 %. För närvarande är folkökningen 2 %, vilket innebär en nettoökning på 60 milj./år eller 165.000 st/dag d.v.s ökningen fyller en stad av drygt Göteborgs storlek på tre dagar.

Fördelning

Jordens folkmängd år 1960 samt beräknade folkmängdssiffror år 2000 fördelade på olika regioner med angivande av procentuella andelen i jordens totala befolkning:

	1960		2000	
	milj.	%	milj.	%
Oceanien	16	0,6	35	0,5
N. Amerika	199	6,6	315	5,0
L. Amerika	206	7,0	595	9,4
USSR	214	7,3	380	6,1
Afrika	245	8,0	535	8,2
Europa	427	14,5	570	9,0
Asien	1665	56,0	3970	61,8
	2972		6400	

Utvecklingen innebär intressanta *förskjutningar* i världsdelarnas inbördes storlek befolkningsmässigt. 1960 utgjorde Europas befolkning (exklusive Sovjetunionen) 14,5 % av mänskligheten. År 2000 kommer endast 9 % av alla människor att bo i Europa.

Folkmängden fram till år 2000 är beräknad på en årlig folkökning av 2 %, vilket är ett medelalter-

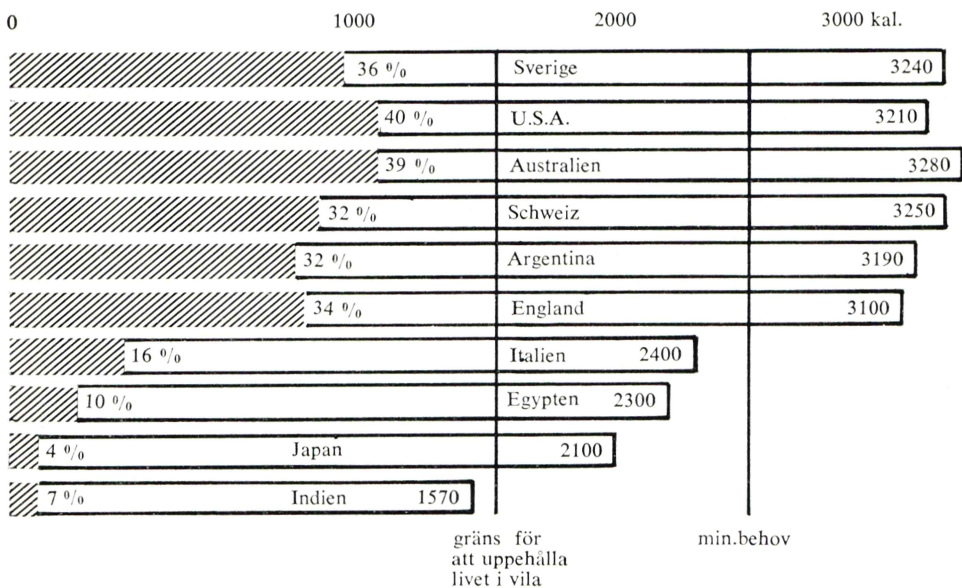
nativ. Det är ej helt realistiskt att räkna med en ökning av 2,4 % om det ej sker någon större reduktion av fruktsamheten inom de nuvarande högfertila områdena. Folkmängden år 2000 kommer då att vara 7 miljarder.

Befolkningsexplosionens orsaker

Med en bibehållen 2 procentig folkökning kommer det ej att vara mer än "ståplats" kvar på jorden år 2500. Denna befolkningssituation skulle uppnås på drygt 500 år, vilket ju är en kort tid i mänsklighetens historia. Sett mot denna bakgrund verkar begreppet befolkningsexplosion helt adekvat. Det är fullt klart att en sådan folkökning är allt för stor för att i längden kunna fortgå ostörd.

Den enorma befolkningsökningen i världen beror inte på en ökad fertilitet utan förorsakas huvudsakligen av framstegen inom medicin och närstående vetenskaper. Detta har lett till en jämförelsevis hastig och dramatisk nedgång av dödstalet i områden där födelsetalet förblivit högt. Resultatet har blivit ett överskott av unga människor.

I vissa delar av världen är nära hälften av populationen under 14 år.

Figur 2

Exempel på antalet kalorier per person och dag och procent animalier i födan i några länder (modifierad efter Borgström)

Synpunkter på födoämnessituationen

Det globala nutritionstillståndet

Befolkningsexplosionen drabbar huvudsakligen de fattiga, underutvecklade länderna, i vilka det för närvarande råder en mycket otillfredsställande balans mellan invånarnas behov av livsmedel och produktionsresurserna därstädes. Det beräknas att över hälften av jordens befolkning lever på eller under svältgränsen. Man kan räkna med att i dagens läge skulle livsmedelsproduktionen behöva ökas med omkring 50% för att ge alla människor tillräckligt att äta. Om man antager att jordens befolkning kommer att fördubblas till år 2000, skulle produktionen då behöva vara tre gånger så stor som idag. Därtill kommer att produktionen av högvärdig äggvita måste ökas i ännu högre grad, eftersom den i många länder svåra äggvitehungern förorsakar både apati och arbetsineffektivitet, vilket är ett allvarligt hinder för allt utvecklingsarbete.

Vilka möjligheter har då vår planet att förse var och en av dess invånare med en såväl kvantitativt som kvalitativt godtagbar föda?

Bland jordbruksteknisk expertis råder härvidlag starkt delade meningar. Det finns de som defaultistiskt påstår att det saknas chans att inhämta det försprång som befolkningstillväxten uppnått gentemot produktionsökningen. Andra menar att ett rationellt utnyttjande av jordens resurser mycket väl skulle kunna lösa bristsituationen på födoämnesområdet.

Jordbrukets möjligheter

Mycket stora förbättringar skulle i många länder kunna uppnås genom att tillämpa de metoder, som sedan länge brukas inom jordbruket i de högt utvecklade länderna, t. ex. bevattning, gödsling med konstgödning, kamp mot sjukdom och skadegörelse på växtligheten. Men det krävs också vetenskaplig forskning dels i syfte att förbättra redan tillämpade metoder för livsmedelsproduktion, dels för att söka finna nya metoder att framställa livsmedel.

Vattenfrågan

Inom mycket stora områden av jordens yta är

bristen på vatten den viktigaste produktionsbegränsande faktorn. För att öka tillgången på färskvatten arbetas bl. a. på avsaltning av havsvatten, varvid atomenergi kan komma till användning. Det finns rapporter vilka förutspår, att brist på vattentillgångar kommer att bli ett större problem än livsmedelsförsörjningen.

En stor del av jordens gröda omvandlas genom kreatur till animaliska födoämnen, i runt tal mer än 50 %. Husdjursskötselns effektivitet har således stor betydelse. Som exempel på vad som återstår att göra på detta område kan nämnas, att den årliga mjölkproduktionen per ko i Fjärran Östern uppskattas till 165 kg, medan motsvarande siffra i Europa ligger på det tiodubbla.

Livsmedelsförstöringen

Vill man snabbt öka tillgången på livsmedel, måste man också gå in för att minska svinnet. Förstöringen av spannmål, fisk, frukt och grönsaker är mycket stor, framför allt i varma och fuktiga områden. Det krävs förbättrade förrådsutrymmen, snabbare och bättre transportmöjligheter samt mer ordnade avsättningsanordningar. Då får producenten ökade inkomster och konsumenten bättre och billigare varor. Genom att minska livsmedelsförstöringen får man snabbare resultat med mindre kostnad än om man bara inriktar sig på att öka produktionen.

Havens tillgångar

Möjligheterna till att förbättra livsmedelsförsörjningen är emellertid ej begränsad till jordbruket. Det finns flera andra. Den närmast liggande till hands är, att bättre än hittills utnyttja havens resurser, varav för närvarande endast 0,01 % tillvaratages. Ett rationellare tillvaratagande av fiskbeståndet samt havens växtvärld, fr. a. algerna, har diskuterats. Industriell algproduktion, jästodling på råolja och syntetisk framställning av föda är andra utvägar som prövas.

Socio-ekonomiska aspekter

Livsmedelshandeln

Som ett led i att höja födoämnesstandarden i världen som helhet måste även vidtagas åtgärder, vil-

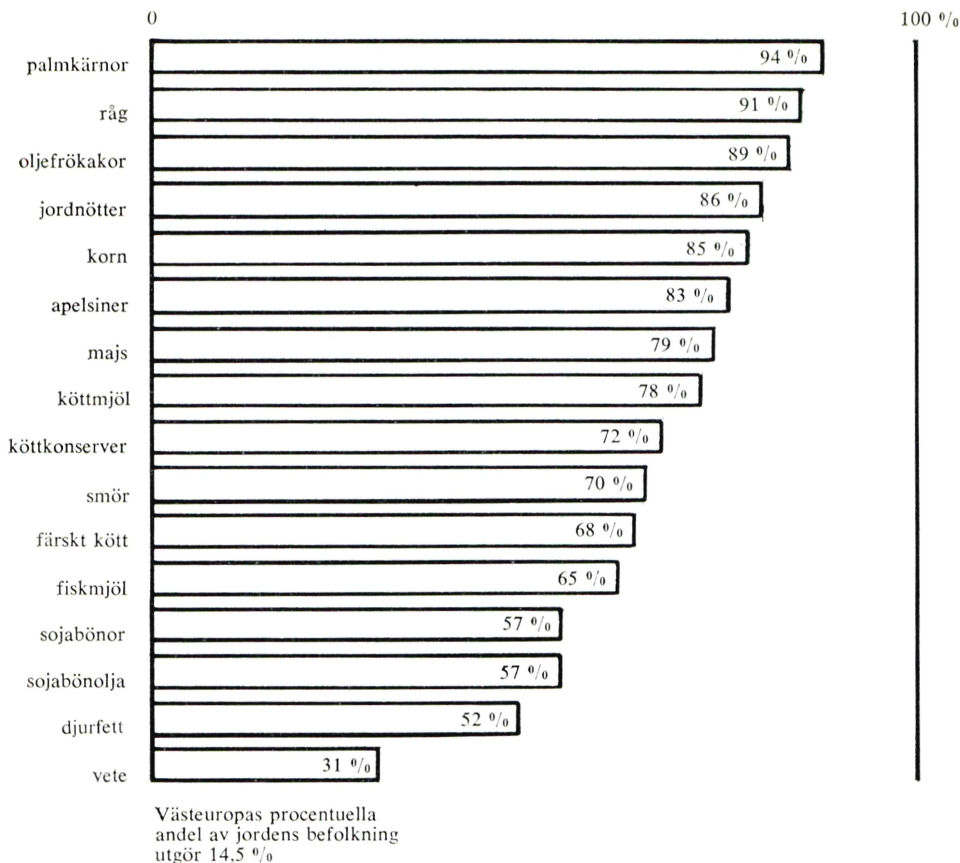

Fig. 3

Andel av världshandeln med föda och foder där Väst-europa står som mottagare (efter Borgström)

ka befrämjar en för u-länderna gynnsammare livsmedelshandel. Det gäller således att i u-länderna skapa en ekonomisk utveckling, vilken möjliggör ökat handelsutbyte med länder som har produktionsöverskott av livsmedel. En otillfredsställande trend är att välsituerade länder avvecklar inhemskt jordbruk till förmån för import från u-länderna.

Åldersfördelning

För närvarande är situationen den, att i områden med snabb befolkningstillväxt en allt större andel av de totala resurserna åtgår för att upprätthålla den i och för sig alltför låga standarden, och en allt mindre del blir över för utvecklingsarbete såsom industrialisering. Produktionsutvecklingen kan ej hålla jämna steg med befolkningsutvecklingen. Detta förklaras av att tillväxten framför allt ger

ett tillskott av individer i de lägre och således icke-produktiva åldrarna. Som jämförelse kan nämnas att i Storbritannien är förhållandet produktiv/icke produktiv i befolkningen 3: 1, medan i u-länderna denna kvot beräknas 3: 2.

Jordreformfrågan

Många, bl. a. prof. Gunnar Myrdal, har betonat, att man icke kan påräkna en ökning i livsmedelsproduktionen förrän man genomfört en jordreform. En uppdelning av äganderätten till de större egendomarna är emellertid inte alltid den bästa metoden. I första hand bör man så snart som möjligt införa regler som tillförsäkrar dem som arbetar på landet, vare sig de är avlönade jordbruksarbetare eller arrendatorer, en större andel av skörden. Först när den del av skörden som odlaren får behålla, räcker, inte bara till familjens för-

sörjning samt till inköp av utsäde och andra för jordbruket nödvändiga förnödenheter utan även till inköp av andra nödvändighetsartiklar, kan man skapa den marknad, som är förutsättningen för att många av de nya industrierna skall finna avsättning.

Kapitalbildning

Från nationalekonomiskt håll anses möjligheterna för utvecklingsländerna, att genom eget sparande och egen kapitalbildning hålla folkökningen stången som praktiskt genomförbara endast under kortare tidsperioder och inom begränsade områden. Till detta kommer så att det erfordras en allmän höjning av levnadsstandarden. Härvid gäller att höja denna ej blott till existensminimum för de sämst ställda, utan man måste även förutsätta en ytterligare höjning till rimlig nivå i jämförelse med de tekniskt och ekonomiskt mera avancerade länderna.

Urbaniseringsproblem

Det är kanske speciellt svälten som riktat uppmärksamheten på de globala befolkningsproblemen, men det föreligger även problem sammanhängande med en tilltagande befolkningskoncentration, vilka den västliga världen sedan länge haft att brottas med till följd av accelererande urbanisering. Det finns således befolkningsproblem vilka ej kan lösas med enbart förbättrade näringsförhållanden. En del skribenter kallar denna omflyttning av befolkningen från landsbygden till tätorterna för "befolkningsimplosion". Urbaniseringstendensen är fullt tydlig även i u-länderna, och med hänsyn till den stora befolkningstillväxten inom dessa områden, kommer folkströmmarna mot städerna att ge upphov till avsevärda omgivningshygieniska problem.

Politiska aspekter

Rättvisekravet

Angelägenheten i att försöka minska de stora skillnaderna i levnadsstandard mellan olika delar av världen, stiger i samma takt som kommunikationerna förkortar avstånden på jorden, varigenom

kontakten mellan fattiga och rika länder blir allt intimare. Den vidgade inblicken, som härvid utvecklingsländernas människor får i de högre utvecklade ländernas samhällsförhållanden, kommer mycket snabbt att revolutionera dessa människors livsuppfattning och tänkesätt, vilket leder till starka och väl motiverade krav på en rättvisare fördelning av jordens tillgångar. Människorna i Europa och Nordamerika upplever ett välstånd som aldrig förr. De representerar 30 % av jordens befolkning och kontrollerar 90 % av jordens samlade industriproduktion. Människorna i jordens övriga länder utgör 70 % av jordens befolkning men svarar endast för 10 % av industriproduktionen.

Motstånd från dem som nu har en gynnad ställning kan icke i längden hindra en global utjämning av levnadsstandarden. Givetvis kan medvetet motstånd och oavsiktlig passivitet fördröja och försvåra en utjämningsprocess, men detta sker i så fall med ökade politiska spänningsförhållanden som följd och med risk för omfattande politiska omvälvningar och krig.

Kulturella och administrativa problem

Möjligheterna att på produktionssidan medverka till att få balans mellan befolkning och materiella resurser försvåras av en viktig faktor; utbildningsnivån hos u-ländernas folk. Utbildning är nödvändig inte bara för att höja produktiviteten utan även för att skapa förutsättningar för en effektiv barnbegränsning, ty i analfabetismens och okunighetens hägn har upplysningsverksamheten inom ett så konfliktladdat område som sexuologin ingen större framgång.

Ekonomisk och teknisk hjälp måste således samordnas med utbildning och administrativ ledning. Det gäller i första hand att utbilda nationernas ledande personer. Uppbyggande av en effektiv förvaltning och administration måste ges hög prioritet i utvecklingsarbetet. En effektiv förvaltning är av avgörande betydelse för att utifrån kommande hjälp skall kunna utnyttjas optimalt. Tyvärr har bristfälliga kunskaper hos inhemska administratörer visat sig utgöra ett stort hinder för utnyttjan-

det av resurser och god vilja som ställts till förfogande.

Befolkningspolitik och familjeplanering

Strävandena att föra fram familjeplaneringens idéer har stött på stora svårigheter både på det principiella planet och vid det praktiska genomförandet.

I Förenta Nationerna började Sverige redan tidigare på 1950-talet försöka att få befolkningsproblemet uppmärksammat och diskuterat, men de katolska medlemsstaterna stoppade under lång tid alla konstruktiva förslag till handlingsprogram eller ens utredning av frågan. Vid en världsbefolkningkongress i Rom 1954 fick ordet familjeplanering inte alls nämnas! Sveriges förslag i WHO så sent som 1961 att frågan borde utredas förkastades efter inlägg av Irland och Italien. De följande åren har dock inneburit en omsvängning i frågan. 1965 svarade FN för första gången ja på en medlemsstats framställning om tekniskt bistånd på familjeplaneringsområdet. WHO kan nu lämna råd och upplysningar till stater om födelsekontrollmetoder men kan enligt resolutionen ännu inte bedriva aktiv fältverksamhet.

Katolska kyrkan

Katolska kyrkans inställning och politik har under lång tid förhindrat aktiva åtgärder i befolkningsfrågan i många länder. Den gällande katolska dogmen på detta område går ytterst tillbaka på 1 Mos. kap. 38 där det talas om hur Onan blev straffad av Gud för att han "lät spilla sin säd på jorden" istället för att befrukta sin döde broders hustru, som Gud befallt. 1931 avgav påven Pius XI följande uttalande:

"Eftersom den sexuella föreningens huvudsakliga uppgift enligt naturen är att avla barn, gör de, vilka under utövandet av denna akt avsiktligt hindrar dess syfte, sig skyldig till grov synd". En liberalare inställning noterades 1951 då Pius XII uttalade, att det ej kunde betraktas som synd av äkta makar att ha sexualumgänge under kvinnans sterila period utan avsikt att avla barn. "Säkra perioder" godkändes alltså men "artificiella medel"

betraktades fortfarande som synd. Påven Johannes XXIII tillsatte före sin död en 60-manna-kommission för att utreda frågan och dess åsikter har i år förelagts påven Paul som i höst väntas göra ett nytt uttalande. Man spekulerar i att kyrkan då kan komma att sanktionera användandet av preventivpiller men knappast tillåta övriga metoder. Katolska kyrkans officiella inställning hindrar dock inte att uppfattningen hos många enskilda katoliker är en annan. President Kennedy sade sig ta ställning till dessa frågor "oberoende av religiösa påtryckningar eller diktat" och understödde forskningen i frågan "så att varje land självt kan ta ställning", men han beviljade inga amerikanska statliga projekt med konkret målsättning. I Chile har dock t.ex. kyrkan och staten samarbete på familjeplaneringsområdet och ärkebiskopen där är mycket intresserad och positivt inställd. Opinionsundersökningar inom den katolska befolkningen i U. S. A. och Frankrike visar inte bara att katolikerna själva praktiserar antikonception utan att de också kräver att kunskaper och möjligheter till detta skall ges även i utvecklingsländerna, där det ju bäst behövs. Från det katolska Puerto Rico visar en annan undersökning att bland familjer som ej praktiserar födelsekontroll endast 5 % angav religiösa skäl till detta. Katolska kyrkans inställning torde därför ha sin största negativa betydelse däri att den hindrar officiella ställningstaganden och beslut om åtgärder i t.ex. FN och på regeringsnivå, medan den ej är av så avgörande betydelse för den enskilde individens ställningstagande.

Sociologiska problem

Förutom katolska kyrkan finns inget starkt eller organiserat religiöst-ideologiskt motstånd mot familjeplanering vare sig i hinduism, buddism eller islam. Prästerståndet inom islam är visserligen uppdelat i två läger och lokalt kan motståndet vara hårt, men en stor majoritet är positiv. Istället finns ett motstånd av annat slag som är ännu svårare att övervinna — misstron mot det nya utan stöd i tradition och erfarenhet, apati och okunnighet, ovilja och oförmåga att ta ställning till sin situation och framtid, en inaktiv fatalism och miserabla levnadsförhållanden: "Om Allah ger mig ett barn är

jag tacksam, om han ger mig 10 år jag också tack-sam—det är inte min sak att avgöra.” Kvinnans ofta mycket underordnade ställning utgör en annan svårighet liksom den sociala ”trygghet” och det anseende en stor familj medför. Hela det sociala-ekonomiska-kulturella sammanhanget gör problemet mycket svårarbetat, och endast genom sociala och ekonomiska framsteg, ökad upplysning och undervisning kan man skapa förutsättningar för en framgångsrik frivillig barnbegränsning.

Metoder

Även om familjeplaneringsverksamhet torde vara mera ett socialpedagogiskt än medicinskt problem är givetvis en enkel, billig och tillförlitlig preventivmetod en grundförutsättning.

Kännedom om ”säkra perioder” och coitus interruptus är givetvis bra i och för sig men otillräcklig som enda preventiv-metod. Pessar är alltför komplicerat för att användas i trångboddhet och under dåliga hygieniska förhållanden.

Kondomen har tidigare använts i relativt stor utsträckning t. ex. i det svenska familjeplaneringsprojektet i Pakistan men utnyttjas nu i sjunkande frekvens och på Ceylon knappast alls.

Den intrauterina plastspiralen förefaller istället att bli den mest användbara metoden. Den är billig, relativt säker och oskadlig. Den kan appliceras av barnmorskor och behöver kontrolleras endast med långa intervall. I Indien planeras t. ex. för perioden 1966—1970 insättning av 20 miljoner livmodersspiraler.

Preventivpiller har försökts i flera länder med växlande framgång men visade sig bl. a. i Pakistan vara en ogenomförbar metod p. g. a. den komplicerade användningen och biverkningar, som gjorde att kvinnorna ej genomförde mera än någon månads behandling. Dessutom är metoden fortfarande för dyr att genomföra i ett mycket stort befolkningsområde och mycket tidskrävande att förklara för befolkning helt utan skolorunderbyggnad. U.S.A. har dock nått goda resultat på Puerto Rico med denna metod och här har födelsetalet minskat från 41 promille till 31 promille på ca 10 år.

Även andra mera drastiska metoder för att

minska befolkningstillväxten har tillgripits såsom sterilisering, främst av män, i Indien samt helt fria aborter i Japan.

Då problemen och inställningen till dem samt eventuella resultat av strävandena skiftar mycket mellan olika länder, kan det vara av värde att i korthet studera de viktigaste områdena var för sig.

Projekt i olika länder

Japan intar i detta sammanhang en särställning som ett kulturellt och ekonomiskt högt utvecklat land. Från ca 1900 och fram till världskriget 1939 var befolkningstillväxten i genomsnitt 2 %. Då Japan vid krigets slut förlorade territorium och måste repatriera 6 milj. människor och födelsetalet dessutom steg till ca 35 promille blev utvecklingen katastrofal. Genom energiska åtgärder, främst fria aborter, hade födelsetalet 1961 sänkts till 16,7 promille. Man beräknar att över 1 milj. aborter utförts årligen och att ungefär hälften av alla graviditeter gick till abort. Nu har abortfrekvensen sjunkit kraftigt p. g. a. ökande propaganda för preventiva åtgärder. Befolkningsökningen är nu endast ca 1 % och det har tagit Japan endast 15 år att helt förändra sin befolkningssituation. Om den nuvarande tendensen fortsätter kommer Japans befolkning att börja minska redan omkring 1985. Det snabba resultatet i Japan måste dock sägas bero på landes speciella förutsättningar, efterkrigssituationen, hög levnadsstandard och ekonomisk utveckling, urbanisering, undervisning etc. varför inga generella slutsatser kan dragas för andra staters del.

Kina har flera gånger ändrat inställning i befolkningsfrågan. 1965 uppskattades befolkningen till troligen över 750 milj. invånare och ökningen till ca 2 % per år. Efter det kommunistiska maktövertagandet 1948 uppmuntrades till en början barnbegränsningen och försörjningssvårigheterna erkändes. Inför aktionen ”Stora Språnget framåt” skedde dock en omsvängning och Mao proklamerade 1958 att barnbegränsning var ”kapitalistiska påfund” och att ”Kina behöver flera kineser”. Det Stora Språnget blev dock ganska kort och försörjningssvårigheterna stora i samband med dåliga

skördar och sedan 1962 har propagandan för barnbegränsning åter ökat. Abort och sterilisering tillåtes, sena äktenskap uppmuntras — mannen 30 år och kvinnan 25 år. Familjer med mera än tre barn straffas med minskade klädbidrag och indragning av andra subventioner. Resultat och utveckling är okända, men om ingen omsvängning sker kommer Kinas befolkning år 1980 att överstiga 1 miljard.

I *Korea* och *Taiwan* har familjeplaneringsprogrammet med amerikansk hjälp haft stor framgång. I Korea arbetar över 2.000 i projektet som stödes av kraftig propaganda. I Taiwan har man på bara 2 år satt in intrauterin spiral på nästan 10 % av kvinnor i fertil ålder.

Indien var det första land som utarbetade ett nationellt program för familjeplanering — det ekonomiska bidraget härtill var i första femårsplanen 1950 7 milj. kronor och är för den nuvarande planen 250 milj. Målet är att reducera födelsetalet från nuvarande 40 promille till 25 promille senast 1973. I sitt handlingsprogram har man gjort en noggrann sociologisk penetration av problemet. En av de fundamentala punkterna är "group acceptance": "Varje individ skall förstå och känna att det samhälle och den grupp han tillhör har insett, som grupp, att det önskvärda och normala beteendet är att ha en liten familj för alla medlemmar i gruppen".

Dessutom måste familjeplaneringens fördelar bli kända av folket — bättre ekonomi, undervisning och hälsovård — och slutligen måste preventivmedel kunna tillhandahållas på enklast och snabbast möjliga sätt. För att uppnå detta måste de lokala ledande grupperna i en by och ett samhälle bära större del av ansvaret både i fråga om undervisning och distribution av preventivmedel och själva använda dem. "De skall kunna köpas på torget och användningen måste av alla anses som en normal företeelse i livet".

Som tidigare anförts planeras insättning av livmodersspiraler på 20 miljoner indiska kvinnor under en 5-årsperiod, vilket innebär, om försöket lyckas, att man omkring år 1975 kommer att förhindra 9 miljoner födslar per år. Parallellt härmed

utföres sterilisering av män i stor omfattning, flera hundra tusen under de senaste åren. Villkoret är att familjen har 3 barn varav en son och att båda makarna är positiva till ingreppet. I ersättning lämnar staten ca. 25 kr. De tidigare båda femårsplanerna har på familjeplaneringsområdet nästan helt ägnats åt forskning och analys av problemet och det är först i den nuvarande planen som problemet angrips praktiskt, varför ännu inga resultat kan väntas föreligga på ett par år.

Pakistan: 1961 signerade Sverige och Pakistan ett avtal om samarbete inom familjeplaneringsområdet. Sveriges åtagande var att organisera och förestå ett antal moderna kliniker, att utbilda medicinsk personal i dessa frågor, att bistå vid upprättandet av ett forskningsinstitut samt att förse landet med nödvändig utrustning för projektets genomförande och då speciellt preventivmedel, främst kondomer. En rapport om första delen av verksamheten finns att läsa i Läkartidningen 41/1965. Befolkningens inställning till antikonception är i stort positiv. En undersökning bland 200 gifta kvinnor i Hyderabad visade 70 % pos. inställning, men intresset bland männen var mycket lägre. "Alla åtgärder som befrämjar kvinnans likställighet med mannen kommer automatiskt att betyda sänkta födelsetal. En höjning av giftasåldern skulle också verka nativitetssänkande" (dr Ingemansson). Då det svensk-pakistanska projektet betecknas som "action program" har man ej koncentrerat sig på forskning och analyser och inga preliminära resultat föreligger ännu.

Hittills har dock sannolikt ingen märkbar effekt på nativiteten kunnat uppnås. I den nya 5-årsplanen skall man satsa 300 milj. kr samt får fortsatt svenskt men även amerikanskt bistånd genom Population Council of New York och Ford Foundation.

Ceylon och Sverige tecknade 1958 ett första avtal om tekniskt bistånd på familjeplaneringsområdet, främst avseende försöksprojekt i mindre skala med utsikt till utvidgning till hela landet på basis av positiva erfarenheter. Målet var i första hand grundstudier, attitydundersökningar, upprättande av "familjeklinik" och gratis tillhandahåll-

lande av preventivmedel samt undervisning. 1962 utökades projektet till att omfatta ca 500 000 inv. Preliminära resultat tyder på en upp till 30-procentig nedgång i nativiteten i det område som började bearbetas 1958. 1965 har ett fortsatt avtal ingåtts varigenom aktiviteten successivt genom utbildning och upplysning skall utsträckas över hela landet. Preventivtekniken omfattade från början alla tillgängliga metoder men intrauterinspiral har efterhand blivit helt dominerande och kondom användes knappast alls.

Sydamerika har p. g. a det katolska inflytandet "vaknat senare" än de asiatiska länderna men i Chile har nu staten och kyrkan i samarbete startat familjeplaneringsinstitut. Bakgrunden är att man f.n. beräknar per 2 förlossningar ha 1 illegal abort och dessa fall belägger en tredjedel av kvinnoklinikernas vårdplatser. Även i Colombia, Venezuela och Peru har befolkningspolitisk aktivitet startats.

Bistånd

Bistånd till utvecklingsländernas familjeplanering gavs från början främst av privata organisationer p. g. a. katolska kyrkans och FN:s negativa hållning. 1952 grundades IPPF d. v. s. International Planned Parenthood Federation med bl. a. Elise Ottesen-Jensen som ordförande i flera år. Organisationen har haft stor betydelse som opinionsbildande och rådgivande organ och har nu sedan något år intimt samarbete med SIDA och får finansiell hjälp från denna organisation. Under 1950-talet växte även i U. S. A. fram familjeplaneringsorganisationer, Population Council of New York tillkom. Ford och Rockefellerstiftelserna med sina enorma ekonomiska resurser började stödja familjeplaneringsprojekt med relativt blygsamma summor först in på 60-talet. Population Councils budget 1964 var fortfarande bara 25 milj. kr. Helt summariskt kan konstateras att varken FN eller dess olika organ och inte heller den amerikanska regeringen har lämnat ekonomiskt bistånd som på något sätt står i paritet med problemets allvar.

Från svenskt håll har hjälpen till utvecklingslän-

derna organiserats genom tidigare Nämnden för Internationellt Bistånd, numera SIDA d.v.s. Swedish International Development Authority. Verksamheten på Ceylon och i Pakistan har ovan kort berörts. På familjeplaneringsområdet driver man dessutom en mödra- och barnavårdsklinik med integrerad familjeplanering i Tunisien och Gaza samt lämnar ekonomiskt stöd till IPPF och samarbetar med Population Council of New York.

1965/66 uppgick kostnaderna för familjeplaneringsprojektet i Pakistan till närmare 3 milj. och på Ceylon till ca 1,5 milj. kr. SIDA:s totala budget uppgår till 121,8 milj kr varför även det svenska ekonomiska biståndet till utvecklingsländernas familjeplanering utgör en blygsam del, som borde kunna höjas ytterligare.

Sammanfattning och slutsatser

Det berättigade i att tala om en befolkningsexplosion framgår av det förhållandet, att jordens befolkning beräknas bli fördubblad inom ett halvt sekel, vilket är blott ett "ögonblick" i relation till mänsklighetens mångtusenåriga historia. En framstående engelsk biolog beskriver situationen så här: "Varje biolog vet vad en populations-tillväxt av denna art betyder; antingen kurvan hänför sig till bakterier eller fladdermöss, betyder det att något kommer att hända. I naturen är detta *något* liktydigt med katastrof. Det ankommer nu på människan att avgöra om detta *något* i hennes fall kommer att bli något obehagligt eller ej".

Denna enorma befolkningsökning har orsakats av en abrupt och kraftig sänkning av mortaliteten inom områden där nativiteten förblivit hög. För u-ländernas del innebär den nuvarande utvecklingen en tung börda i deras strävan att uppnå bättre materiella och kulturella levnadsbetingelser. På sina håll hotar till och med förhållandena att försämrats ytterligare, man har kommit in i en ond cirkel. Verkningsarna av befolkningstillväxten är ej längre blott en personlig, familjär eller ens nationell angelägenhet. Världens befolkningsutveckling har nått sådana dimensioner, att tillväxthastigheten hos en population direkt eller indirekt kan påverka hälsa, trygghet och välbefinnande för resten av mänsk-

ligheten. Det föreligger i högsta grad ett globalt befolkningsproblem.

De internationella organisationerna, framför allt FN, har sedan flera år arbetat med befolkningsproblem genom att förbättra vitalstatistiken och genom ökad forskningsstimulans. Att man ändå inte kunnat enas om vissa allmänna rekommendationer i familjeplaneringsfrågor sammanhänger med att dessa frågor är i hög grad ömtåliga. Man möter här ideologiska, religiösa, nationalistiska och andra hinder för en objektiv diskussion av mål och medel. När man från de länder som ser realistiskt på dessa problem sökt, att inom ramen för FN-organisationen, främja åtgärder för en ökad födelsekontroll inom områden som nu börjat få en mycket kraftig folkökning, så har detta ofta direkt hindrats av representanter för länder med annan syn på tingen.

På flera håll i världen har de ansvariga i u-länderna varit passiva gentemot internationell befolkningspolitik eller varit av den uppfattningen att befolkningsökningen skulle vara nationellt gynnsamt och till och med befrämjat densamma. Det är först på senare år som man kommit till insikt om, att befolkningsexpansionen verkar i hög grad hämmande på social och ekonomisk utveckling. Härigenom har vägen öppnats för ekonomiskt, tekniskt och materiellt bistånd från de mer väl-situerade delarna av världen. I dessa har man nu börjat se mer realistiskt på problemen och bemödar sig om att vidtaga hjälpåtgärder. Det har gjorts lovvärda punktinsatser, men helheten har försumats, och man har låtit många åtgärder dikteras av trånga specialistsynpunkter. Ett utvidgat globalt samarbete är nödvändigt vid projektering och verkställande av företag i u-länderna. I första hand måste effektiva familjeplaneringsåtgärder vidtagas, lämpligen av antikonceptionell natur. Men det är också nödvändigt att satsa på att få igång en ekonomisk, social och kulturell utveckling. Lämpligt är att de olika understödjande åtgärderna integreras väl inom ett och samma befolkningsområde för att uppnå en synergistisk effekt.

Önskvärt vore att de två stora världsmakternas entusiasm och satsningsvillighet för rymdprojekt åtminstone delvis konverterades till mera jord-

nära problem. USA och Sovjet offrar fler miljarder på rymdfärder och militär upprustning än värdet av vad hela den underutvecklade världen producerar. Att erövra universum men förlora jorden vore ett bedrövligt facit av vårt tekniska framstegsarbete — men den nuvarande prioriteringen för oss snabbt till detta ömkliga öde.

Man kan av den inledningsvis skisserade utvecklingen sluta, att födoämnesproblemet och de sociala anpassningssvårigheterna ej är huvudpunkten på längre sikt. Även om man gör det utopiska antagandet att människan skulle lära sig att kostnadsfritt framställa föda i obegränsade mängder ur vatten, jord och luft plus solenergi, så vore vi ej hjälpta. Utan en medveten begränsning av folk-mängden kommer mänskligheten att gå mot en alldeles ny form av kvävningssdöd. För att förhindra detta krävs en genomgripande förändring av människans livsåskådning. Det gäller att människan motiveras till att begränsa sina familjer till en storlek som, med hänsyn till vitalstatistiska förhållanden är förenlig med en acceptabel befolkningstillväxt. En tillväxt av 0,5 % per år anses önskvärd. Hur stor får då en genomsnittsfamilj vara? Om man räknar med mortalitetssiffror aktuella för västvärlden och en generationslängd på 25 år, kommer man fram till att i den optimala familjen skulle ingå knappt 2,5 barn. Någon har ställt frågan om man till de mänskliga rättigheterna kan räkna obegränsad reproduktion. Man är nog böjd att svara nej på den frågan. Även ett barnantal på 4 per familj skulle bli katastrofal om det bleve generellt.

På något sätt måste den mänskliga motivationen inriktas på kvalitet mer än kvantitet i befolkningshänseende. Ett nödvändigt steg för mänsklighetens fortsatta evolution och förhindrande av undergång är, att det såväl avsättes medel som skapas en vilja att anpassa nativitetens utvecklingen med hänsyn till utrymmesförhållanden på jorden.

LITTERATURFÖRTECKNING

Borgström, B.: Gränser för vår tillvaro. LT:s förlag 1964, 275 s.

Jorden — vårt öde. Forum 1953, 350 s. Mat för miljarder. LT:s förlag 1962, 294 s.

Eliasson, R.: Explosionen som ännu kan hejdas. Med. För. Tidskrift nr 3 1966, s. 132—5.

Eliasson, T.: Hur går det för Indien? RFSU 1961 125 s.

Haste, H.: Befolkningskatastrof eller barnbegränsning? Pogo 1963, 20 s.

Holm, S.: Överbefolkningens problem. 1954, 53 s.

Hyrenius, H.: Befolkningsstudier. Almqvist & Wiksell 1962, s. 36—47.

Ingemansson, C. A.: Familjeplanering i u-land. Läkartidn. vol. 62 (1965), s. 3341—6.

Michanek, E.: Family Planning. SIDA. Föredrag 9/3 1966 i Senaten Washington.

Michanek, E.: Familjeplanering 1966. SIDA. Anförande vid RFSU årsmöte 14/5 1966.

Mudd, S.: The population crisis and the use of world resources. — World academy of art and science 1964, 535 s.

Osvald, H.: Jorden kan föda oss. Natur och kultur, 1963, 157 s.

Parkes, A. S.: Biological aspects of the population explosion. Nature vol. 204 (1964), s. 320—2.

Stycos, J. M.: The outlook for World population. Science vol. 146 (1964), s. 1435—40.

Tottie, M.: Världshälsoorganisationen (WHO) och jordens befolkningsproblem. — Läkartidn. vol. 62 (1965), s. 2613—8.

ARBETSTERAPI- och HOBBYMATERIEL

Porslinsmosaik i olika utförande.

Pärlor av trä, glas, kristall och metall.

Indiska Ädelstenar till halsband och armband.

Brasiliansk Onyx till hängsmycken, halsband, örhängen och nyckelringar.

Silvertråd och **silverplåt** i olika former och dimensioner.

Rundböjtänger för trådarbeten.

Halsbandslås i olika utförande 1—5 rader.

Sadelgjord såväl mönstrad som enfärgad i 22 valfria färger.

Väskhandtag i pärlbambu och rotting.

Pappstommar och **Silkebast** för bastflätning.

Skin och **läder** för alla ändamål.

Arbetsatser i rikhaltig sortering .

Begär prislista och prover.

Vi sända gärna påseendesändningar
på öppet köp.

Firma SUNE ENGLUND Örebro

Klostergatan 18

Box 266

Tel. 019/12 09 14 - 12 10 95

Vid Stockholms stads barnavårdsnämnd har kungjorts till ansökan ledig en ordinarie tjänst såsom

Barnpsykiatrisk kurator i lgr 17

Blivande innehavaren av tjänsten, som är placerad vid Liljeholmens rådgivningscentral, bör ha förvärvat av Medicinalstyrelsen föreskriven kompetens. Ref. nr. 115/66.

För tjänsten gäller allmänna bestämmelser i kollektivavtal för tjänstemän hos Stockholms stad jämte tjänstemannastadga och 1951 års pensionsreglemente för Stockholms kommunalstyrelse.

Sökande är skyldig att på anfordran förete friskintyg enligt fastställt formulär. Till Stockholms stads barnavårdsnämnd ställd ansökan, SKALL MED ANGIVANDE AV REF.NR. och åtföljd av åldersbetyg, styrkt meritförteckning och de handlingar i övrigt, sökande önskar åberopa, vara inlämnad till barnavårdsnämndens kansli, Vasagatan 23—25, 3 tr., Stockholm, senast fredagen den 30 december 1966.

Stockholms Stads Barnavårdsnämnd